

Faymonville, Louise, 2023: Hövisk litteratur och förändringar i det fornsvenska textlandskapet. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 72.) Diss. 326 s. Stockholm: Stockholms universitet. ISSN 0562-1097, ISBN 978-91-8014-370-7.

Louise Faymonvilles doktorsavhandling *Hövisk litteratur och förändringar i det fornsvenska textlandskapet* representerar ämnet nordiska språk. I fokus ligger den fornsvenska litteraturen, det fornsvenska textlandskapet och dess utveckling från början av 1300-talet till 1520-talet. Den profana litteraturen på folkspråket, dvs. »litterära texter som kan knytas till den världsliga sfären» (s. 51), etablerades i början av 1300-talet, och i spetsen för denna texthistoriska process gick de två stora versifierade verken *Eufemiavisorna* och *Erikskrönikan*. Det är framför allt *Eufemiavisorna* som spelar en viktig roll i avhandlingen, vilket återspeglar den sägenomspunna riddartrilogins betydelse för den medeltida svenska kulturhistorien. Faymonville påpekar att den svenska publiken tack vare *Eufemiavisorna* fick egna litterära uttryck för den höviska kulturen men att översättningarna också lade »grunden till en inhemsk skönlitterär produktion» (s. 15).

Faymonville fokuserar den s.k. höviska texttraditionen och de språkliga och litterära uttryck som är förknippade med den. Fenomenet *höviskhet* har sitt ursprung i medeltida hovmiljöer i det som idag är Frankrike och Tyskland (s. 17). Det är fråga om en livsstil, ett förfinat beteendemönster och ridderliga ideal (s. 45). Faymonville är intresserad både av verk och av de handskrifter där verken genom århundraden traderats. Hon analyserar höviska uttryck och anlägger ett lexikalt och ett litterärt perspektiv på dem. Faymonville ansluter sig i huvudsak till begreppsapparaten inom den s.k. *polysystemteorin* som utvecklats av den israeliske kulturforskaren Itamar Even-Zohar (1990). Utöver detta teoretiska ramverk drar hon även nytta av begrepp och synsätt från andra områden som traditionellt ägnat sig åt textforskning i vid bemärkelse, t.ex. filologi och litteraturhistoria.

Eufemiavisorna, *Erikskrönikan* och många andra texter som behandlas i avhandlingen har fascinerat nordiska filologer och språkhistoriker länge. Faymonville sällar sig alltså till en anrik forskningstradition. Det finns en hel del forskning om *Eufemiavisornas* bakgrund, översättarens lösningar och de tre verkens förhållande till den höviska kulturen (s. 15). Däremot vet vi betydligt mindre om utvecklingen efter att *Eufemiavisorna* och den höviska kulturen gjort sin entré i det framväxande fornsvenska textlandskapet. Avhandlingen aktualiserar frågor som handlar om hur det höviska förhåll sig till andra texter, hur de höviska uttrycken förändrades under årens lopp och hur denna texthistoriska process kan förstås inom ramen för medeltidens profana textproduktion (s. 15). Avhandlingen fyller alltså en tydlig forskningslucka.

Syftet med Faymonvilles avhandling är att »belysa den fornsvenska höviska litteraturens närvaro i det medeltida profana textlandskapet med dess förändringar och på så vis komma närmare en förståelse av den höviska litteraturens funktion och betydelse över tid» (s. 16). *Hövisk litteratur* utgår från »en generell uppfattning inom forskningen om *Eufemiavisorna* som litterära uttryck för den höviska kulturen», dvs. beteckningen

används i klassificerande bemärkelse (s. 16). Det är dock inte lätt att definiera *hövisk litteratur* enhetligt, vilket Faymonville är medveten om (s. 45).

Den röda tråden i avhandlingen är följande (s. 16): »[H]ur förvaltades eller förändrades de höviska språkliga och litterära kulturuttrycken i de fornsvenska profana texterna under svensk senmedeltid?» För att svara på denna övergripande fråga ska man, enligt Faymonville, anlägga ett texthistoriskt perspektiv på det empiriska materialet: dels på de profana fornsvenska texterna, dels på de olika höviska dragen i dessa (s. 16). Den höviska litteraturen granskas alltså både ur ett *verkperspektiv* (abstrakt dimension) och ur ett *handskrifts- eller textvittnesperspektiv* (konkret dimension). Så här kan man beskriva skeendet både bredare och mer nyanserat, påpekar Faymonville (s. 16). Hon vill placera in och periodisera såväl de analyserade verken som handskrifterna i det större händelseförloppet; i motsats till tidigare forskning är avhandlingens funktion snarast sammanställande och syntetiserande (s. 16).

Avhandlingen innehåller åtta kapitel. I inledningen presenteras avhandlingens syfte och innehåll samt diskuteras den höviska litteraturen och dess framväxt i Väst-europa och Norden. Kapitel 2 innehåller en presentation av det teoretiska ramverket, med fokus på texthistoria samt polysystemteori, som handlar om litterär förändring. Här behandlas de centrala begreppen *centrum*, *periferi* och *repertoar*. Faymonville diskuterar även frågan om översättningar, litterära system och genreframväxt, och hon tangerar även kritiken mot polysystemteorin. I kapitel 3 presenteras det empiriska materialet och analysmetoden. Undersökningens korpus består av 31 profana litterära verk och 26 handskrifter från perioden 1300–1529. Faymonville diskuterar bl.a. definition och analys av en hövisk repertoar, liksom materialets olika lager, avgränsningar och urvalsprinciper.

De analyserade verken består av rimkrönikor och historiska dikter, rimmade romaner och sagor, världsliga dikter, visor och rim; skrifter av historiskt, politiskt, biografiskt och geografiskt innehåll samt prosaromaner, sagor och berättelser. Utöver verken diskuteras också handskrifterna. Kapitel 3 avslutas med en diskussion kring principerna för analysen av det s.k. *höviskt associerade ordförrådet* och frågor som har med excerpering, bearbetning och redovisning att göra.

Med hjälp av ett konkordansprogram, och med utgångspunkt i Eufemiavisorna, har Faymonville identifierat lemmen som är *höviskt kodade*. Detta ordförråd har hon delat in i fem lexikala teman: miljö och umgänge; riddarväsande; beteende, egenskaper och tillstånd; kärlek samt exotism och myt (s. 67). Faymonville har samlat in och gått igenom ca 19 000 belägg (s. 68). Hon använder sig också av jämförelsematerial. Det slutgiltiga ordförrådet består av 139 ord, varav 137 finns i Eufemiavisorna (s. 69). I en bilaga redovisas excerperade lemmen och deras betydelser i fornsvenskan. Avhandlingen är försedd med 51 tabeller.

Utöver de tre inledande kapitlen innehåller avhandlingen fyra resultatkapitel med följande perspektiv: *verkperspektivet* (det fornsvenska profana textlandskapet), *ordförrådsperspektivet* (det höviska språket i de profana texterna), *det litterära perspektivet* (de höviska litterära dragen i de profana texterna) och *handskriftsperspektivet* (det fornsvenska profana textlandskapet). Delstudierna i kapitel 4–7 är både kvalitativa och kvantitativa. Avhandlingen avslutas med en diskussion med fokus på den höviska

litteraturen och utvecklingen av det litterära systemet. Till slut diskuteras även Eufemiavisorna som hövisk genre (kapitel 8).

Ett stort tema behöver ett teoretiskt ramverk som gör det möjligt att genomföra en undersökning med många textuella och tidsmässiga lager. Faymonville påpekar att hennes ansats är induktiv, vilket betyder att undersökningen inte styrs av en specifik teoretisk skola; den teoretiska ramen används dock som stöd för tolkning och förklaring av de texthistoriska processerna, skriver hon (s. 25). Den begreppsliga mångfalden syns också i antalet texthistoriska begrepp i avhandlingen. Undersökningen har sin grund i filologin men den närmar sig »i viss mån även synsätt från andra textforskande fält, såsom litteraturvetenskap, översättningsvetenskap och diskursanalys» (s. 25).

Det stora paraplyet i avhandlingen är *texthistoria*, som Faymonville säger sig använda i rätt vid bemärkelse (s. 26). Hon utgår från en modell utarbetad av Bo-A. Wendt (2012). Faymonville påpekar dock att hennes studie inte kan klassificeras som »strikt materialfilologisk, lexikal eller litteraturhistorisk», utan att det finns ingredienser från alla dessa (s. 26). Perspektivet är holistiskt och nyanserat; det viktiga är variation och förändring (s. 27). Texters funktion, produktion, materialitet och reception samt språk är centrala element för hennes syn på *texthistoria* (s. 26–27). Hennes forskningsintresse omfattar alltså flera nivåer av en samling texter (s. 27). Därtill kommer den rumsliga och temporala aspekten: texternas historia från deras uppkomst på svenska under medeltiden i det geografiska område där man använde svenska för skriftlig kommunikation (s. 27). Den gemensamma nämnaren för textkorporusen är slutpunkten, som är densamma, men startpunkten varierar.

Faymonville utnyttjar texthistoriska begrepp som i allra högsta grad också är filologiska, även om *filologi* inte problematiseras närmare. Här definieras bl.a. *text*, *verk*, *verkhändelse*, *textvittne*, *handskrift*, *redaktion*, *version*, *variant* och *genre*. Ett begrepp som ingår i avhandlingens rubrik är *textlandskap*; det används för att kunna diskutera »konstellationer av verk och handskrifter under olika tidsperioder» (s. 34). Det är alltså fråga om den abstrakta och konkreta värld där texter produceras, används och existerar »som uttryck för en given mänsklig kultur», enligt Faymonville (s. 34).

Resultatkapitlen upptar en stor del av avhandlingen, ca 200 sidor. De fyra delarna kompletterar varandra texthistoriskt: I kapitel 4 görs en inledande kartläggning av de undersökta verken, med speciell hänsyn till deras tillblivelse på svenska (s. 71). Här diskuteras verkens tillkomsttid, tillkomstmiljö och trädning under olika perioder. Faymonville identifierar olika verktyper och verkgrupper och diskuterar deras bakgrund (s. 94). Hon diskuterar även texthistoriska stadier ur verkperspektiv (s. 116). Utgående från den *texthistoria* som skildras i kapitel 4 analyserar Faymonville uttryck för en hövisk repertoar (s. 124). I kapitel 5 fokuserar hon förekomsten av det höviskt associerade ordförrådet i materialet, alltså ord som i huvudsak förekommer i Eufemiavisorna. Här är det med andra ord fråga om ordförrådet som behandlas utgående från de olika lexikala temana. I det tredje resultatkapitlet, kapitel 6, flyttas fokus till det litterära, dvs. hur de profana texterna utnyttjar litterära drag och egenskaper som är typiska för Eufemiavisorna och den höviska repertoaren: knittelversformen, äventyrstematiken och placeringen i tid och rum (s. 201). Kapitel 7, slutligen, återvänder

till det profana textlandskapet, men ur ett handskriftsperspektiv. Här undersöks handskrifterna och textvittnena, de konkreta manifestationerna av verken (s. 232). I kapitlet ingår även en figur som åskådliggör textlandskapet som nätverk (s. 244).

Faymonvilles avhandling tar sig an en ovanligt utmanande forskningsuppgift som är av relevans inte bara för ämnet nordiska språk med historisk inriktning utan också för många andra närliggande områden inom humaniora. Ordet *tvärvetenskap* lyser med sin frånvaro även om arbetet spänner över flera traditionella ämnesområden (jfr dock ordet *flervetenskaplig*, s. 36). De två stora begreppen i avhandlingen, *hövisk litteratur* och *fornsvenskt textlandskap*, låter inte forskaren komma lätt undan, men Faymonville har operationaliserat dessa på ett sätt som gör det möjligt att genomföra en undersökning som imponerar på många sätt, inte minst empiriskt. Också det holistiska perspektiv som Faymonville anlägger på sitt tema är förtjänstfullt.

Faymonvilles avhandling är ett modernt bidrag till östnordisk filologi, men den är också en analytisk och lärd syntes av en uppsjö av tidigare forskning som under årens lopp publicerats kring temat hövisk litteratur under svensk medeltid. Faymonville visar att hon behärskar sin disciplin mångsidigt och självständigt. Hon är väl insatt i disciplinens teoretiska utgångspunkter och traditioner och kan ställa sin avhandling i relation till dessa. Detta är speciellt viktigt med beaktande av den långa nordistiska forskningstradition som hon ansluter sig till; käll- och litteraturförteckningen omfattar hela 29 sidor. Den valda litteraturen kontextualiseras och kommenteras konstruktivt på ett sätt som visar Faymonvilles beläsenhet och förmåga att sammanfatta en stor helhet.

Faymonvilles studie drivs som sagt inte av ett speciellt teoretiskt perspektiv, men i sin analys av litterär förändring drar hon nytta av ett synsätt som har utvecklats inom polysystemteorin fr.o.m. 1970-talet (s. 36). Hon diskuterar centrala teoretiska aspekter inom sitt specialområde; hon definierar begreppen på ett ändamålsenligt sätt och använder dem konsekvent. Termerna som presenteras i teorikapitlet förekommer dock rätt sparsamt i analyskapiteln 4–7; de kunde gärna ha förekommit mer explicit och med jämna mellanrum där. Begreppet *filologi* definieras inte, något som är svårt att förstå.

Avhandlingens stora styrka är dess mångsidiga empiriska material och den tidsmässiga avgränsningen, dvs. de olika verkgrupperna och de texthistoriska stadierna från tidigt 1300-tal till tidigt 1500-tal. Val, avgränsning och hantering av materialet är i huvudsak motiverade. Författaren visar – i äkta filologisk anda – att hon är förtrogen med sitt material, både den stora bilden (skogen) och de mindre detaljerna (träden). De olika perspektiven i analysen bildar en naturlig och logisk helhet som är mer än summan av delarna.

Faymonvilles undersökning innehåller gott om ny information. Avhandlingen besvarar de frågor som ställs i avsnitt 2.3, »Frågeställningar». Kritik kan dock riktas mot »paketeringen» av kapitel 8. Resultaten kunde nämligen med fördel ha diskuterats mer explicit i ljuset av polysystemteorin, t.ex. med avseende på hur undersökningen bidragit till utvecklingen av det valda teoretiska ramverket. Undersökningen hade också vunnit på om slutsatserna i kapitel 8 hade diskuterats mer explicit utgående från frågeställningarna i avhandlingen: först de viktigaste resultaten i ett nötskal följt av

en utförlig diskussion. Nu är den innehållsrika och i många avseenden förtjänstfulla avslutningen ställvis något svårläst, och den långa fotnoten 151 gör inte saken lättare (s. 267–268). I slutet kunde skribenten gärna ha blickat både bakåt (teori- och metodkritik) och framåt (framtida forskningsbehov).

Rapporteringen av undersökningen är ovanligt högklassig, t.ex. när det gäller språk och stil. Arbetet utgör en logisk och sammanhängande helhet och det råder god balans mellan delarna. Placeringen av avhandlingens frågeställningar (avsnitt 2.3) kan man visserligen diskutera, men detta förändrar inte det faktum att det är fråga om ett arbete som genomförts med stor pietet. Faymonville är en mycket stilsäker och noggrann skribent som skriver njutbar och träffsäker svenska. Hon för läsaren framåt med hjälp av informativ metatext och noggranna källhänvisningar. Hon gör sig inte heller skyldig till anakronismer eller kategoriska påståenden. Betydelsen av akribi och källkritik kan inte nog understrykas i filologiskt inriktade studier där stora linjer och detaljer turas om.

Louise Faymonvilles doktorsavhandling är ett fint akademiskt lärdomsprov om ett fint ämne. Den hjälper oss att bättre förstå den fornsvenska litteraturens utveckling i tid och rum och är till stor nytta och gagn för alla som arbetar med (öst)nordisk filologi och med svensk språk- och litteraturhistoria.

Litteratur

- Even-Zohar, Itamar, 1990: Polysystem studies. I: *Poetics Today* 11(1). S. 1–94.
Wendt, Bo-A., 2012: Texthistoria – vad är det? I: *Språk och stil* 22(1). S. 53–66.

Harry Lönnroth